

Тематична рубрика: Теорія і методика професійної освіти

УДК 378-057.2

**ЗАЛУЧЕННЯ СТУДЕНТІВ ДО НАУКОВО-ДОСЛІДНИЦЬКОЇ
ДІЯЛЬНОСТІ З ПЕРШИХ КУРСІВ ЯК ПЕДАГОГІЧНА УМОВА
ФОРМУВАННЯ КОНКУРЕНТОЗДАТНИХ ФАХІВЦІВ**

**INVOLVEMENT OF STUDENTS TO SCIENTIFIC RESEARCH ACTIVITY
FROM THE FIRST COURSES AS A PEDAGOGICAL CONDITION OF THE
FORMATION OF COMPETITIVE SPECIALISTS**

Повідайчик О.С.,

*доктор педагогічних наук, професор кафедри
соціології та соціальної роботи*

ДВНЗ «Ужгородський національний університет»,

Герич М.С.,

*кандидат фізико-математичних наук, доцент кафедри
математичного аналізу*

ДВНЗ «Ужгородський національний університет»,

Повідайчик М.М.

*кандидат економічних наук, доцент кафедри кібернетики
та прикладної математики*

ДВНЗ «Ужгородський національний університет»

У статті обґрунтовано, що для вирішення завдання підготовки конкурентоспроможних фахівців необхідно приділяти значну увагу розвитку в

студентів творчої ініціативи і дослідницьких навичок, оскільки саме науково-дослідницька діяльність формує в них потребу в неперервній освіті, здатність аналізувати, приймати рішення, виховує гнучкість мислення, пізнавальну активність, самостійність, тобто формує ключові професійні компетенції.

Науково-дослідницька діяльність розуміється як практика з отримання нових науково обґрунтованих знань, спрямованих на планомірну зміну соціальної дійсності, що реалізується в логічній послідовності через застосування відповідних форм і методів наукового пізнання.

Залучення до науково-дослідницької роботи студентів з перших курсів розуміється як діяльність педагога, спрямована на розширення уявлень майбутніх фахівців про наукові дослідження в контексті їхньої майбутньої професії, створення умов для розвитку їхніх здібностей до наукових досліджень через викладення відповідним чином систематизованого змісту навчання та організації його засвоєння у взаємодії. Науково-дослідницька робота студентів відбувається як у процесі теоретичної і практичної підготовки, так і в позааудиторній діяльності – наукових гуртках, науково-дослідницьких семінарах, наукових читаннях, тренінгах за умови педагогічного сприяння цьому процесу.

Визначено, що педагогічне сприяння в процесі науково-дослідницької діяльності студентів передбачає: їхнє заохочення до цього виду роботи; включення в зміст навчальних дисциплін основ методології і теорії наукового дослідження, відомостей про актуальні наукові проблеми професії; допомогу студентам у постановці, виборі та вирішенні адаптованих дослідницьких завдань (розроблених відповідно до рівня підготовленості студентів до виконання наукових досліджень); забезпечення умов для вільної самореалізації; оптимальне в аспекті наукових досліджень спілкування між викладачами і студентами молодших курсів; стимулювання студентів, спрямоване на підвищення мотивації до вирішення обраних ними дослідницьких завдань.

Ключові слова: професійна підготовка, конкурентоспроможність, науково-дослідницька діяльність, студенти молодших курсів, педагогічне сприяння.

In the article it is substantiated that in order to solve the problem of preparation of competitive graduates it is necessary to pay considerable attention to the development of students of creative initiative and research skills, since namely the scientific research activity shapes their need for continuing education, ability to analyze, make decisions, brings up the flexibility of thinking, cognitive activity, independence, that is, it forms the key professional competences.

Scientific research activity is understood as the practice of obtaining new science-based knowledge aimed at the systematic change of social reality, which is implemented in a logical sequence through the use of appropriate forms and methods of scientific cognition.

Involvement of students to scientific research activity from the first courses is understood as teacher's activity aimed at broadening the perceptions of future specialists about scientific researches in the context of their future profession, creating the conditions for developing their skills for scientific researches through the presentation of appropriately systematic content of learning and organizing its content in interaction. Students' scientific research work takes place both in the process of theoretical and practical preparation, as well as in extracurricular activities, such as scientific circles, scientific research seminars, scientific readings, trainings, subject to pedagogical assistance to this process.

It is determined that pedagogical assistance in the process of students' scientific research activity involves: their encouragement to this type of work; inclusion of the basics of the methodology and theory of scientific researches into the content of the disciplines, as well as information about current scientific problems of the profession; assistance to students in setting, selecting and solving adapted research tasks (designed

according to the level of students' readiness for conducting scientific researches); providing conditions for free self-realization; optimum in the aspect of scientific research communication between teachers and students of junior courses; stimulating students, aimed at increasing motivation to solve their chosen research problems.

Keywords: professional preparation, competitiveness, scientific research activity, junior students, pedagogical assistance.

Постановка проблеми в загальному вигляді. Динамічні зміни сучасного суспільства, швидкі темпи інтелектуалізації всіх сфер життєдіяльності людей зумовлюють збільшення частки науково-дослідницької роботи в процесі реалізації різних видів діяльності. При цьому зростає потреба у фахівцях з якісно новим рівнем підготовки, які є конкурентоспроможними на ринку праці. Для сучасного фахівця необхідно мати науковий стиль мислення, який включає такі якості, як аналітичність, логічність, системність, уміння виконувати наукові дослідження і використовувати їхні результати для вирішення професійних завдань. Відтак, одним із завдань вищої школи є визначення цілей, змісту, організаційних форм і методів науково-дослідницької підготовки фахівців різних професійних галузей на всіх етапах навчання у ЗВО не виходячи за межі освітніх програм.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Питання науково-дослідницької підготовки фахівців різних професійних галузей у закладах вищої освіти вивчається багатьма вченими. Так, історичні аспекти науково-дослідницької роботи студентів у ЗВО досліджують П. Довбня, О. Новицька, І. Погрібний, С. Рик; організаційні аспекти науково-дослідницької підготовки фахівців вивчають Н. Гомеля, Ю. Лавриш, О. Набока, І. Сенча; О. Артеменко, Ю. Козловський Н. Маргіта, Л. Сущенко розглядають філософські аспекти реалізації навчально-дослідницької діяльності студентів вищої школи; зарубіжний досвід дослідницької підготовки студентів знайшов відображення в працях Л. Заєць, І. Самойлюкевич, І. Сініцина,

О. Шквир; проблемі формування дослідницької компетентності фахівців присвячені праці Б. Андрієвського, Ю. Бойчука, Р. Вернидуба, Л. Лисенко, А. Степанюк, Н. Уйсімбаєвої; вплив науково-дослідницької роботи на формування особистості майбутнього фахівця досліджують В. Ворожбіт, М. Князян, А. Крамаренко, І. Ромащенко, Х. Федорич та ін.

Виділення не вирішених раніше частин загальної проблеми. Незважаючи на значний інтерес науковців до досліджуваної проблеми, на сьогоднішній день приділяється недостатня увага організаційним та змістовим аспектам науково-дослідницької діяльності студентів молодших курсів у процесі професійної підготовки.

Мета статті – дослідити питання залучення студентів молодших курсів до науково-дослідницької діяльності як необхідної умови становлення конкурентоспроможного фахівця.

Виклад основного матеріалу. В сучасних умовах для вирішення завдання підготовки конкурентоспроможного фахівця закладам вищої освіти необхідно приділяти значну увагу розвитку в студентів творчої ініціативи і дослідницьких навичок, оскільки саме науково-дослідницька діяльність (НДД) формує в них потребу в неперервній освіті, здатність аналізувати, приймати рішення, виховує гнучкість мислення, пізнавальну активність, самостійність, тобто формує ключові професійні компетенції [1]. Ринок праці вимагає формування конкурентоспроможних фахівців з високим рівнем професійної компетентності, готових до самовдосконалення, здатних досліджувати, аналізувати, творчо і самостійно мислити і діяти, професійно зростати, генерувати нові ідеї і адекватно реагувати на зміни в професійній і соціальній сфері.

Тому на сьогоднішній день необхідним є впровадження нових освітніх технологій, які спрямовані на формування інтелектуальної культури і підвищення творчих здібностей майбутніх фахівців. Робота, яка здійснюється в даному

напрямку, повинна базуватися на педагогічній технології, в основі якої лежить концепція творчої діяльності. Найбільш ефективною формою її реалізації в ЗВО є неперервна система науково-дослідницької діяльності студентів, починаючи з першого року навчання.

Проте здійснений аналіз вітчизняного досвіду професійної підготовки студентів різних спеціальностей у вітчизняних ЗВО дозволяє констатувати надто пізніє включення студентів до НДД (переважно – починаючи з третього курсу). Однак, як засвідчують дослідження, до третього курсу студенти демонструють готовність до наукових досліджень переважно нижче достатнього рівня. Це свідчить про необхідність залучення студентів до науково-дослідницької діяльності починаючи з першого року навчання. Цю тезу підтверджують педагоги-дослідники Г. Мигіренко, Г. Нікітіна, В. Романенко, І. Фролова та ін., які обґрунтовують, що раннє залучення студентів до НДД зумовлює вищу ефективність їхньої дослідницької діяльності. Вчені вказують також на важливу роль вікових особливостей студентів молодших курсів під час підготовки до НДД: підвищений інтерес до наукових досліджень, свідомі мотиви поведінки, найвищу соціальну активність, необтяженість побутовими проблемами тощо. При цьому їхня готовність до НДД розглядається як інтегративна якість особистості, що виявляється в здатності використовувати засвоєний зміст освіти у наукових дослідженнях. Вона характеризується обізнаністю, усвідомленістю, дієвістю і умілістю [2].

Обізнаність передбачає ті аспекти готовності до НДД, які можуть проявлятися через відтворення відомостей із сфер, пов'язаних із темою наукового дослідження, методологією дослідження; усвідомленість визначає правильність оперування відомостями із вказаної частини соціального досвіду, співвіднесеність необхідності досліджень у професійній діяльності із ставленням студента до НДД; дієвість передбачає участь у роботі наукового гуртка, виконанні досліджень, застосування

знань із певної частини соціального досвіду в освітній практиці, дослідженнях, самостійність у постановці цілей, виявлення вольових зусиль у складних ситуаціях, комунікативну діяльність під час наукових досліджень, позитивне емоційне ставлення до НДД; умілість – це вміння спостерігати, знаходити потрібну інформацію, застосовувати відомі методи дослідження, планувати його, вибудувати оптимальний рівень емоційного збудження, вміння здійснювати контроль і самоконтроль, представляти результати дослідження.

Підкреслимо, що науково-дослідницька діяльність розуміється нами як практика з отримання нових науково обґрунтованих знань, спрямованих на планомірну зміну соціальної дійсності, що реалізується в логічній послідовності через застосування відповідних форм і методів наукового пізнання.

Реалізація досліджуваної педагогічної умови передбачає поступове ускладнення науково-дослідницької роботи студентів, при якому характер їхньої діяльності змінюється від пізнавальної (репродуктивне засвоєння знань на молодших курсах) до творчої (проведення самостійних досліджень на старших курсах). Такий підхід дозволяє залучати до наукової роботи як студентів перших курсів, так і старшокурсників, для яких НДД є стимулом поглиблення знань з обраного фаху. Варто відзначити, що студенти молодших курсів не мають розвинутої готовності до НДД, щоб ставити перед собою наукові питання і самостійно їх вирішувати. Тому можливість активної підготовки до НДД, починаючи з перших років навчання, студенти можуть отримати в сфері додаткової освіти – наукових гуртках, науково-дослідницьких семінарах, наукових читаннях, тренінгах, а також під час теоретичної і практичної підготовки за умови педагогічного сприяння цьому процесу.

Під час науково-дослідницької діяльності студентів молодших курсів провідна роль належить викладачу. Так, Є. Євладова відзначає основні функції педагога в цьому процесі – педагогічна підтримка і педагогічне сприяння. Підтримка

трактується вченою як виступ на захист кого-небудь, а сприяння означає активну участь у справах інших людей і підтримку в певному виді діяльності. При цьому дослідниця розглядає педагогічне сприяння як вид педагогічної підтримки, предметом якої є спільний із студентами процес визначення їхніх інтересів, цілей, можливостей, шляхів вирішення проблем. Ідеєю сприяння в додатковій освіті є надання студентам можливості діяти і бути суб'єктом власної діяльності [3].

У наукових працях, присвячених педагогічному сприянню в сфері вищої освіти, цей феномен визначається або як вид педагогічної діяльності, або як створення спеціальних умов в освіті для розвитку особистості майбутнього фахівця. Ми розуміємо педагогічне сприяння як допомогу, яка надається студентам з боку викладача для досягнення ними конкретних цілей [4].

Залучення до НДД студентів з перших курсів розуміється як діяльність педагога, спрямована на розширення уявлень майбутніх фахівців про наукові дослідження в контексті їхньої майбутньої професії, створення умов для розвитку їхніх здібностей до наукових досліджень через викладення відповідним чином систематизованого змісту навчання, організації його засвоєння у взаємодії, під час якої реалізуються суб'єкт-суб'єктні відносини.

Педагогічне сприяння в процесі науково-дослідницької діяльності студентів молодших курсів передбачає:

1. Заохочення студентів молодших курсів до цього виду діяльності;
2. Включення в зміст навчання загальних дисциплін основ методології і теорії наукового дослідження, відомостей про актуальні наукові проблеми в професії;
3. Допомогу студентам у постановці, виборі та вирішенні адаптованих дослідницьких завдань. Вона реалізується через: надання можливості самовизначення (вільного вибору виду діяльності, свободи самовираження, ступеня участі у науковій діяльності); забезпечення умов для вільної

самореалізації; оптимальне в аспекті наукових досліджень спілкування між викладачами і студентами молодших курсів;

4. Перманентне стимулювання студентів, спрямоване на зростання мотивації до вирішення обраних ними дослідницьких завдань.

В цілому зміст педагогічного сприяння студентам молодших курсів у процесі НДД можна представити таким чином (табл. 1).

Таблиця 1

Зміст педагогічного сприяння в процесі науково-дослідницької діяльності студентів молодших курсів

Зміст педагогічного сприяння		
<i>Теоретичний аспект</i>	<i>Практичний аспект</i>	
<i>основні відомості про дослідницьку діяльність, актуальні проблеми професії і необхідність здійснення дослідницької практики; основи методології наукового дослідження: організація наукового дослідження, методи дослідження, стратегії вирішення завдань, джерела інформації і способи роботи з ними, деякі форми представлення результатів наукового дослідження (доповідь, реферат)</i>	<i>наукове дослідження студента: вирішення адаптованого дослідницького завдання (пошук інформації з теми дослідження, апробація методів дослідження), представлення результатів роботи; засвоєння студентами професійних знань: визначення сфери застосування методів досліджень у професії, використання загальнонаукових методів дослідження, апробація стратегій вирішення завдань, підготовка і представлення доповіді, реферату</i>	
Взаємодія суб'єктів навчального процесу під час НДД студентів молодших курсів		
<i>Діяльність викладача</i>	<i>Спільна діяльність викладача і студента</i>	<i>Діяльність студента</i>
<i>заохочення студентів молодших курсів до участі в дослідженнях; ознайомлення студентів з основами науково-дослідницької діяльності; постановка адаптованих дослідницьких завдань; консультування студентів; аналіз результатів взаємодії зі студентами</i>	<i>вибір адаптованого дослідницького завдання; визначення методів, які будуть застосовуватися під час вирішення дослідницького завдання; діалог, спільне вирішення дослідницького завдання; редагування доповіді, реферату; обговорення індивідуальних перспектив учасників дослідження</i>	<i>участь у здійсненні дослідження; вибір дослідницького завдання; пошук інформації для його вирішення; апробація методів дослідження; підготовка доповіді/реферату за виконаним завданням; самоаналіз результатів дослідження</i>

Підкреслимо, що зазначена педагогічна умова реалізується як у процесі аудиторного навчання, так і в позааудиторній діяльності. Особлива роль тут

належить консультативній роботі. При цьому залучення студентів перших курсів до НДД передбачає як індивідуальну, так і спільну діяльність викладача і студента і має на меті допомогу студентам виявити в себе схильність до досліджень, розвинути інтерес до НДД, розуміння дослідницької діяльності.

У процесі науково-дослідницької діяльності студентів молодших курсів попередньою умовою є встановлення позитивних взаємин між викладачем і студентом. Необхідним є забезпечення свободи вибору студентом пропонованих йому видів діяльності.

Науково-дослідницька діяльність студентів, починаючи з першого року навчання, передбачає забезпечення їхньої вільної самореалізації. У міру готовності студентів до НДД може виникнути потреба у вирішенні іншого дослідницького завдання, незадоволеність функцією виконавця, з'явиться бажання робити по-своєму, реалізуючи себе відповідно до своїх можливостей. Педагог повинен підтримати прагнення студента до «свободи від» (ситуації, в якій перебуває студент) і «свободи для» (створення сприятливих умов для самореалізації).

Важливим аспектом у процесі науково-дослідницької роботи студентів молодших курсів є паритетність у взаєминах «викладач-студент», яка реалізується через залучення майбутніх фахівців до наукових досліджень як повноцінних суб'єктів науково-дослідницької діяльності. Виховний вплив набуває найбільшої сили під час уважного і вимогливого ставлення до результатів роботи студентів. Відповідно найбільш доцільним у процесі реалізації досліджуваної педагогічної умови є демократичний стиль, під час якого студент розглядається як рівноправний партнер у спілкуванні, спільному пошуку.

Процес залучення студентів до НДД з перших курсів висуває певні вимоги до їхніх можливостей. Як зазначають Б. Гніденко, Л. Квіткіна, Я. Ольберц, В. Розова, викладачу доцільно ставити перед студентами дослідницькі завдання із сфери їхньої професійної діяльності, які сприяють фаховій підготовці і викликають

інтерес. Однак, залучення студентів молодших курсів до досліджень у галузі свого фаху є проблемним у силу їхньої недостатньої інформаційної забезпеченості: вивчення багатьох професійних дисциплін починається з другого курсу.

З цього випливає, що, по-перше, залучати студентів перших курсів до НДД доцільно викладачам загальноосвітніх дисциплін, які мають здатність бачити проблему і підходи до її вирішення з позиції міждисциплінарності. По-друге, пропонувані завдання не мають відомого вирішення і повинні відповідати рівню готовності студентів до наукового дослідження. Цю суперечність можна усунути через досягнення проміжного результату вирішення завдання. Такі завдання назвемо адаптованими дослідницькими завданнями. Адаптоване дослідницьке завдання передбачає реалізацію основних етапів наукового дослідження, зумовлене практичною значущістю, сприяє спеціальній підготовці студента і відповідає рівню його готовності до виконання наукових досліджень.

Підкреслимо, що один із способів підготовки адаптованого дослідницького завдання полягає в розподілі наукової проблеми на невеликі взаємопов'язані завдання з певної дисципліни чи декількох дисциплін. Привабливість цього способу полягає в тому, що таким чином можна залучити до досліджень більшу кількість студентів. Дроблення проблеми дозволяє запропонувати студентам дослідницьке завдання з більшою мірою відповідності особистості студента; спільна тематика об'єднує індивідуальні дослідження. При цьому можливе «делегування» певних дій від одного учасника до іншого, досягнення мети спільної діяльності.

Висновки. Вирішальним фактором у процесі формування конкурентоспроможності випускників закладів вищої освіти є їхня активна участь у науково-дослідницькій діяльності починаючи з молодших курсів. Впровадження інноваційних технологій, форм і методів навчання дозволяє розвивати стійку мотивацію студентської молоді в освоєнні основних аспектів професійної

діяльності, формувати ключові компетенції, а отже підвищувати якість роботи фахівців на ринку праці.

БІБЛІОГРАФІЧНИЙ СПИСОК

1. Мезинов В. Н. Подготовка конкурентоспособного учителя в вузе: монография. Елец: Вако, 2007. 234 с.
2. Повідайчик О.С., Рюль В.О. Проблема готовності майбутніх соціальних працівників до науково-дослідницької діяльності. *Науковий вісник Ужгородського університету*. Серія: «Педагогіка. Соціальна робота». Ужгород, 2019. Вип. 1 (44). С. 127–131.
3. Евладова Е.Б., Логинова Л.Г, Михайлова Н.Н. Дополнительное образование детей: учебное пособие. Москва: ВЛАДОС, 2004. 349 с.
4. Варга Н.І. Роль додаткової освіти в процесі формування готовності студентів до науково-дослідної роботи. *Науковий вісник Ужгородського університету*. Серія: «Педагогіка. Соціальна робота». Ужгород, 2016. Вип. 39. С. 212–215.